

sul., ronç., *akuilu*, *-uilo*, també en l'a-nav. pirinenc del Baztan i Zaraitze, que és possible que fos la forma única inicial, encara que avui aparegui *akilo*, *akilu*, a Aratia —al SO. de Bilbao— i a Sanpere de Llobort, que recorden el cast. *agujón* però potser surten de reducció de *-kuil-*: veg. Azkue i Mitxelena, *Fon. Hist. Vca.*, 196.⁵ *Agullonar* [S. xv]; *agullonada*, *agullonador*, *agullonejar*; *agulloner*; *agullones*.

DERIV. i CPT. de forma sàvia: *aculeat*, *aculi*. *Aculeiforme*. De *acus* 'agulla': *acupuntura*. *Acutorsió*.

¹ «De *agulles* e de serrans ---», que Balari (s. v. *òoga*) cita de l'Arxiu municipal de Bna. És un peix blau d'una terça o dues, i de 2 o 3 pams, deien a St. Pol. OPou, *ThPu*. (p. 64) en la llista de peixos «*agulla*: *acus*; *agullat*: *galeus aculeatus*». —² La idea es faria més versemblant si poguéssim demostrar que el mot es propagà des d'un centre de llenguatge mossàrab, com les terres valencianes, on l'evolució fonètica de *-UALIA* a *-wéla* és normal i on tothom tenia consciència de l'equivalència fonètica tipus mossàr. *wélo* = cat. *ull*. No hi ha dubte que els moros valencians (amb els lleidatans, de l'Ebre, d'Alcúdia, etc.) foren els grans mestres en qüestions de regatge. Però s'hi oposa la doc. rossellonesa del S. x. —³ Ja Sanelo (24 i 113v.) havia registrat en bans valencians «*agullat*, *galeus aculeatus*, pece (pez conocido)». N'havia vistos a St. Pol, 1925: peix no gormand, de poca estima, oliós, de 3 o 4 pams, armat de punxes, de color cendra fosc. —⁴ «La punta de l'*agullada*' en les *VidesR.*: «dura causa és causigar l'*aguló*», f. 52v2 n. 51, traduïnt «contra *stimulum* recalcitrare». També en Llull, *AlcM.* —⁵ Sembla haver-hi hagut una forma mossàrab andalusina de verb en *-llar*, per a 'apunyar el senglar mentre pernabat amb els gossos', si bé resta un poc equívoc; Barahona de Soto, *Diál. Monteria*, c. 1620, pp. 276-7, dóna successivament *agullar* i *aguillado*, amb esmena marginal *abullar*.

Agusar, V. *aguar* (AGUT) *Agussiar*, V. *aquissar*

AGUT, del ll. *ACŪTUS*, -A, -UM, 'punxegut, punxant', pròpiament participi passiu del verb *ACŪĒRE* 'fer punta, aguditzar'. □ 1.ª doc.: fi S. XIII.

En Llull ja el veiem tant en el sentit figurat com en el material: «l'enteniment, aytant com és pus *agut* e pus sotil, és pus aparellat a entendre», «en cada boca ell havia dents molt *agudes* e molt trencants» (*Contempl.* 187.11, 356); i en Muntaner «d'él pot hom dir l'eximpli que's diu en Cathalunya: que spina, com púnyer deu, *aguda neix*» (cap. 182). En St. Vicent Ferrer en tenim exs. ben expressius en els sentits, més figurats, de l'esperit penetrant o eixerit: «los mestres *aguts* e sabents no's convertien per lo preych de Jhesu Christ --- e los saigs e gros<s>és, aquells se convertien», i com espt. es fa avui a València amb les criatures espavilades, en diminutiu: «ara, di, mon filllet: —Ave Maria — Ell respondrà *agudetament*: —Aave Maria» (*Quaresma*, 227.76; *Sermons* I, 156.8).

Molt freqüent antigament la substantivació per a

'clau petit', que fou espt. occitana i del Nord de la terra catalana: «si lo senyor havia --- manllevat en algun viatge lo loguer dels mariners --- lo loguer del primer viatge se deu pagar --- de aytant com la nau se restaurarà <salvarà>»; e si no's restaurava sinó sol un *agut*, sia del loguer a pagar del mariner», *Consolat*, cap. 93 (ed. Buchon, p. 129). En llatí tardà el trobem ja en les glosses de Plàcid («*clavus*: interdum *acutus*, interdum *gubernaculum*», *ALLG* VI, 274); s'aplicà espt. als del sabaters («*minutis clavus*, id est *acutis*, sola *caligis* vinciantur», en St. Isidor, *Etym.* XIX, 34.13), però també ja llavors, com en català antic, era especialment el de les naus (*acutum* «*clavus navium*», en el Dioscòrides lombard del S. VI (Stadler, *RForsch.* XIV, I, 603; Heraeus, *Hermes* XXXIV, 167).

DERIV.: *Agudesa* [-ea, Llull; *Tirant* II, 95; etc.]-*esa*, S. XV, *AlcM.*]. *Agüar* 'fer tornar agut, afilar, aguditzar' (sovint grafiat *agubar*, mot trisil·làbic) [fi S. XIII]: «los romans --- l'encausaren <Neró> --- e quant él vesec que no podia escapar, él *agud* lo fust que tenia, ab les dens, e 'naprés él lo's més tot per lo ventre, e en aytal mort él morí», *VidesR.* 133r2 (ms. P), traduïnt *fustum dentium morsibus exacuit* (Gr. 377, 24), passatge on el ms. B porta *agudá* (en el 92r1 *aguzada* P = *agu<a>da* B); «tota la escriptura, hoc e la sciència dels sants, molt pus directament són ordenades a entendre caritat que no a subtiliar o *agüar* la nostra curiositat», B. Oliver (*Excitatori*, NCl. 16); «en les ramelles / d'arbres curtades, / ben *agüades*, / viues penjà», «los jóvens verts / e inexperts / --- del niu cuytats / y poch *aguats* / ---», JRoig, *Spill*, vv. 15942, 298: ¹ això partint d'usos com: «espanyols --- són estats reputats en altres coses per hòmens grossers --- jatsia que ara se comencen un poch a *agüar*», Eiximenis, *Terç* III, 185.27: del ll. vg. *ACŪTIARE*,² que ha donat paral·lelament cast. i oc. ant. *aguzar*, fr. *aiguiser*, it. *aguzzare*; en el Nord de Catalunya s'ha generalitzat, en canvi, la variant *agüsa* (pròpia de la posició postònica de *TI*), *LleuresC.* 210-1, 298-9 estenen-se a tot el verb, i allí es diu *agusar* 'esmolar, llossar una eina' (Montesquiu d'Albera, 1960), com ja en les *VidesR.*; d'ací el postverbal *agús* 'acció d'ensenyar, espavilar' [doc. de 1463, que *AlcM* no entén]; *aguser* sembla ser 'llossador d'eines de sega', doc. ross. de 1311: «de totz nostres espletz --- entenem-ne a livar sò de què darem a segadors, e a maxoners e a seyoria, e a deumes, e *as-agusers* e banders» (RLR XXIX, 59); *agüaire* (pedra ~), document de 1504 (*AlcM*). *Aguditzar* refecció de *agusar* [c. 1926, *AlcM*] molt blasmada en cast. pels ultrapuristes (BRAE I, 1914, 150). *Acuütat* forma recent imitada del fr. *acuüté* [«aquesta vetlla sofria amb més *acuütat* per causa d'aquest dubte», 1930, Puig i F., *Cercle Màgic*, 69] format sobre el fr. *aigu*, *aiguè* sota la influència del ll. *acuerre* 'agusar'; si bé ja n'apareix algun cas escadusser en el S. XV (en la nostra trad. de Cauliac, *AlcM*, o en el nord-italià Angelo Galli de mitjan segle, ZRPb. XLV, 574).

CPT. CULTES: *Acutangle* i la forma prefixada *acuti-*.